

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Иващенко В. Ю. Система соціального етикета Київської Русі (на матеріалах ономастики) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Матеріали 49-ї студентської наукової конференції. (Випуск 1). – Харків: Акта, 1997. – С. 21 – 22.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

значав непримиренний ворог лібералізму – М.Г. Чернишевський. В.І. Ленін, який також ні під яким кутом зору не визнавав лібералізму, називаючи його «гнилим», ставив Чичеріна поряд з такими геніями російської і світової науки, як В.І. Вернадський і Д.І. Менделєєв.

Усе це свідчить, що цілісність уяви про цей період історії, громадської думки, усвідомлення реального змісту ідейної боротьби 50–60-х рр. минулого століття не можливі без серйозного вивчення ліберального руху взагалі та ролі у ньому Б.М. Чичеріна зокрема, у першу чергу його внеску у боротьбу за скасування кріпацтва.

У своїх працях, присвячених селянському питанню, Б.М. Чичерін зробив спробу його комплексного вирішення. Він з наукової точки зору розглядав процес виникнення та найважливіші особливості розвитку кріпосного права, його різнобічний вплив на внутрішню та зовнішню політику країни, його гальмуючу роль у XVIII–XIX ст., а також висунув аргументовану програму звільнення селян з наділенням їх землею.

Програма Б.М. Чичеріна докорінно відрізнялась від програми вождя російського революційного руху М.Г. Чернишевського і за своїм змістом, і за метою. Для Чернишевського головним виявлялось здійснення селянської революції і побудова утопічного соціалістичного суспільства. Для Б.М. Чичеріна головним було саме уникнення будь-яких соціальних потрясінь, кривавих подій, мирна ліквідація віджитого кріпосного права, законодавче перетворення селянина в економічно ефективного власника землі і політично повноправного громадянина держави, забезпечення її швидкого господарського і культурного розквіту, досягнення рівня країн Західної Європи та США.

Саме свідоме і вдумливе прагнення досягти такої мети приводило Б.М. Чичеріна до переконання про необхідність поступового вирішення визначеного завдання – протягом двадцяти років, – а не за допомогою одnorазового акту, який, за думкою вченого, міг викликати у невідготованій до швидкого і різнобічного реформування країни кривавий вибух з жахливими наслідками. Виходячи з досвіду європейських революцій та враховуючи суто російські історичні реалії, Чичерін, перш за все, прагнув уникнути соціальних потрясінь, у процесі яких було б знищено інтелектуальні прошарки населення, що, за його переконаннями, мало б трагічні наслідки для подальшого розвитку суспільства.

Цінним у програмі Б.М. Чичеріна було і те, що вона передбачала науково мотивовану низку конкретних і послідовних дій уряду з метою вирішення проблеми, була спрямована на обопільне забезпечення господарських інтересів селян і поміщиків і саме

завдяки цьому вела до швидкого розвитку країни і її політичної стабілізації.

Б.М. Чичерін зробив значний внесок в ідейну і практичну підготовку скасування кріпацтва, у формування громадської думки напередодні реформи, справив вплив на усвідомлення необхідності негайного вирішення проблеми та на характер вироблених дворянськими комітетами документів, на основі яких і здійснювалась реформа 1861 р.

Иващенко В.Ю.

Система социального этикета Киевской Руси (на материалах ономастики)

Возникновение и становление государства – это длительный процесс, который тесно связан с изменением социальных отношений. Эти отношения, как правило, оформляются определенными системами социального этикета. Чем более стратифицировано общество, тем сложнее организация общения между представителями различных социальных групп, но и тем выше роль этикета, который должен обеспечить возможность и действительность общения при сохранении статуса участников.

Этикет – это многослойное образование, включающее вербальные (словесные) и невербальные компоненты, которые призваны указывать на место их носителя в общественной иерархии. К числу вербальных компонентов относятся формулы приветствий, прощаний, клятв и т.п., а также титулы участников общения и даже их личные имена.

Мы сосредоточим основное внимание на эволюции собственных имен в период Киевской Руси (IX–XII вв.) в связи с развитием социальных отношений и, в частности, социального этикета.

Если в доклассовом обществе на первом плане выступала ритуально-харизматическая функция имени, то с появлением государства возросло значение различительной и социальной функций. Усиление роли последней связано с усложнением структуры общества, т.е. имя призвано было определить принадлежность его носителя к той или иной прослойке общества.

Все первые князья, которых летопись признает законными, имели варяжские имена: Рюрик, Олег, Игорь и Ольга, но начиная со Святослава все княжеские имена в династии – славянские, кроме повтора имен его

предшественников. Преобладание национального элемента в составе дружины становится заметным чуть позже, со времени правления Владимира Святославича. Именно в этот период, по-видимому, происходит деление собственных имен на «княжеские» и «простые».

К «княжеским» именам относятся составные (двуосновные) личные имена: Борислав, Изяслав, Святослав, Ярослав, Володимир и т.п. «Простые» имена имели в составе один корень: Мал, Добр, Горд, Неждан и т.п. Наиболее употребительными в княжеской среде двуосновные имена были в IX–XII вв., т.е. в период расцвета Киевской Руси. Интересно, что имена дружинников и простых людей особого отличия в этот период не имели. Только с конца XI–XII вв. в боярской среде появляется значительное число «княжеских» имен (при сохранении «простых»). Подобное деление явилось результатом стремления знати закрепить свое привилегированное положение в обществе. На то, что это было осознанным явлением, указывает тот факт, что при перемене среды человек менял и свое имя. Это прежде всего относится к женщинам, менявшим свой социальный статус после замужества.

Социальная нагрузка суффикса в этот период еще не очень выражена, но все же можно отметить, что первоначально имена с суффиксами уменьшительно-ласкательного значения применялись лишь в среде простого люда. Только с конца XI в. и в удельно-княжеских семьях дают имена Володарь, Василько, Святоша, однако в княжеской среде эта тенденция в дальнейшем не получила развития.

После введения христианства, начиная с XI–XII вв., князья упоминаются под двумя именами (церковным и бытовым), но с конца XIII в. они все чаще называются христианскими именами без языческих, а в XIV–XV вв. древнее «княжеское» имя уже представляет из себя исключение. Совершенно обратный процесс наблюдается в других слоях общества. До XIV в. у знати (бояр, «лучших людей») редко встречаются два имени сразу, но в XIV–XV в. это обычное явление. Позже всего соединение двух имен наблюдается в низших слоях: впервые с таким примером мы встречаемся во второй половине XV в.

Кроме личного имени, в Древней Руси существовал еще один элемент именной системы – отчество, но форма отчества (суффиксальная и бессуффиксальная) в этот период не играла особой роли, а знатность подчеркивалась упоминанием как можно большего количества предков.

Итак, в древнерусском обществе существовала дифференциация имен, хотя строгих ограничений не было. Основная тенденция этого периода – процесс более резкого обозначения именной границы между знатью во-

обще и простым людом. Однако это не является свидетельством несложившейся сословной иерархии, так как необходимо учитывать тот факт, что антропони́мы реагируют на социальные сдвиги с запозданием.

Калиниченко В.В.

Голод 1946–1947 гг. в Украине

Данная проблема не получила достаточно-го освещения в советской историографии. Основной причиной являлся запрет на изучение этой темы. Впервые она была открыта для исследователей в период перестройки. На сегодняшний день есть постановочные работы Маковичука, Воронова, Пилявца, однако требуется более глубокое изучение ряда вопросов.

Во-первых – причины возникновения голода. На данный момент существует несколько версий, например: из-за засухи 1946 г. и, постсоветская точка зрения, что главный виновник – колхозно-совхозная система.

Во-вторых – хронологические рамки этой трагедии. Обычно принято считать, что голод начался в 1946 г., а пик его приходится на первые месяцы 1947 г., однако в некоторых областях Украины голод наблюдался еще с 1945 г.

В-третьих – география. Какие области были поражены голодом? В некоторых областях Западной Украины вообще он не наблюдался. Поразителен тот факт, что даже в одной области Восточной Украины находятся районы, где свирепствовал голод, и районы, где вообще таковой не наблюдался.

В-четвертых – демографический аспект, т.е. количество погибших. Эту цифру очень трудно подсчитать, но можно установить приблизительные рамки. Рассмотрим эти вопросы несколько подробнее и попытаемся дать свою интерпретацию.

После окончания Великой Отечественной войны основные средства были направлены, в первую очередь, в тяжелую промышленность. Главным источником средств стало сельское хозяйство. Колхозам почти ничего не выделялось, восстановление предусматривалось из расчета собственных сил. Планы IV пятилетки были нереальными. К тому же подвели погодные условия: зима в большинстве районов была малоснежной, в 120 районах УССР не возшло 20 % зерновых.